

El traductor i la preservació de la diversitat lingüística

por M. Carme Junyent

Al món es parlen milers de llengües. Mai no en podrem saber la xifra exacta —de fet, ni tan sols sabem què és una llengua—, però les estimacions oscil·len entre 5000 i 8000. El que ens diuen aquestes quantitats és una obvietat aclaparadora: ni el poliglòt més portentós que pugui produir la humanitat podrà atansar-se a un coneixement representatiu de la diversitat lingüística.

Per més llengües que puguem aprendre, sempre hi haurà molts més aspectes, molts més trets, moltes més maneres de dir que quedaran fora del nostre abast. Perquè cada llengua no és més que una petita selecció del que és possible en el llenguatge humà, i per això també, totes les llengües són necessàries perquè totes contribueixen a conformar allò que és possible.

Atès que les llengües són sistemes de comunicació, hi ha qui veu en aquesta diversitat un obstacle per a l'acompliment de la funció comunicativa, i defensa que el més eficaç és reduir la diversitat per tal de facilitar aquesta tasca. El que es passa per alt, però, és que cada llengua és una forma de coneixement que ens aporta maneres alternatives d'entendre i explicar el món. Així, quan eliminem una llengua renunciem a una manera possible de fer les coses, perdem una font de creativitat i, el que és pitjor, subordinem un grup humà als dictats dels altres.

Ens enfrontem, doncs, a un dilema: o bé facilitem la comunicació a canvi de perdre recursos, o bé hem de trobar estratègies que permetin la comunicació sense renunciar a la diversitat. El risc de la primera opció és que la comunicació anorrei l'intercanvi i, doncs, el seu propi fonament; al capdavall, ningú no pot negar que, per comunicar-se, més que compartir un codi, cal tenir alguna cosa per dir, i el que hem de dir, el que podem aportar, depèn en bona part de la nostra creativitat. Dos exemples, radicalment diferents, poden il·lustrar aquesta idea. El primer són les nombroses comunitats indígenes que, arreu del món, han abandonat la llengua amb la voluntat de tenir més possibilitats de mobilitat social, accés a la modernitat, i, en definitiva, formar part del grup que els margina. El resultat és la marginació més aclaparadora, perquè, després d'haver perdut els vincles amb la comunitat d'origen, tampoc no són incorporats en el grup més gran. L'altre exemple és el festival d'Eurovisió, un àmbit on es podrien trobar les llengües d'Europa però on han anat deixant el seu lloc a l'anglès. S'hi opta per "la" llengua per triomfar i el que s'aconsegueix és que ningú no et recordi si no és que trobes la manera de fer-te diferent. En ambdós casos es consuma, doncs, la paradoxa del monolingüisme: adoptes la llengua dominant per ser membre d'un grup més gran, però resulta que fer-se sentir entre tantes veus que empren el mateix codi és pràcticament impossible perquè el grup és inabastable.

Atès que no es coneix cap poble que hi hagi guanyat alguna cosa abandonant la llengua i, en canvi,

sí que n'hi ha molts que hi han perdut molt, sembla evident que cal explorar estratègies per la segona opció, conviure sense renunciar a la diversitat. La humanitat n'ha trobat moltes, des d'aprofitar la proximitat genètica de les llengües per promoure la intercomprensió i la competència passiva, a desenvolupar llengües franques, promoure el poliglòtisme, etc. Entre aquestes, segurament la més universal és la traducció, un procediment que es fonamenta en la intermediació.

El traductor és el nexa entre grups que es poden aportar molt mútuament i que no comparteixen el codi lingüístic. En aquest sentit, és l'element clau que permet gaudir de les aportacions dels altres sense haver de renunciar al propi llegat cultural. El traductor multiplica les vies de coneixement i les transforma. Aquest poder de transformació és vist a vegades com una mena d'amenaça («traduttore, traditore»; «poesia és el que es perd en la traducció», i altres tòpics semblants), però en realitat és una manifestació del poder creador de la llengua. En l'acte de traduir hi ha implícita la re-creació d'un món que es trasllada i no la simple transposició entre codis.

En moltes llengües del món, l'etimologia de «traduir» ens porta a la idea de trasllat, transport, traspàs. El traductor, doncs, fa un trajecte d'una banda a una altra, d'un costat a un altre, i aquest trajecte forma part del procés perquè és inherent a l'experiència del traductor. Quan ens arriba un text traduït, rebem una suma d'experiències que ens permet comprendre el món de l'altre no tan sols a través de la nostra llengua, sinó de la reelaboració que n'ha fet el traductor, l'artífex de l'intercanvi. Hi ha, doncs, un fet creatiu implícit en la traducció, o, per ser més exactes, inherent: la traducció és recreació.

Més enllà del simple fet del trasllat o la transposició, que permet la preservació de la diversitat, hi ha, doncs, aquest factor creatiu que genera formes alternatives de retorn. Qualsevol llengua ens permet múltiples versions d'un únic missatge o contingut, però el demiürg de la transformació és sempre aquell que posseeix la llengua d'origen i la de destí.

Quina paradoxa que el torsimany, el nexa que fa possible que tots ens puguem comunicar amb tots, desaparegui tan sovint en l'anonimat o no sigui considerat també un autor. Perquè el traductor no és tan sols l'element imprescindible de l'intercanvi, sinó també la garantia de la preservació de la diversitat sense renunciar a altres formes de coneixement. Reconèixer els drets del traductor és també garantir que el coneixement no ens sigui furat o destruït per la pressió de l'homogeneïtzació. Negar la seva aportació és contribuir a l'anorreament de la creativitat humana i, amb el 90% de llengües del món amenaçades, no sembla que sigui gaire assenyat menystenir l'aportació d'algú que contribueix de manera fefaent a contrarestar la força destructiva que pot eliminar tantes maneres d'explicar el món.